

HOE CORONA NOG STEEDS HET ONDERWIJS RAAKT

Kleuters niet klaar voor school

Niet zindelijk, geen moment kunnen stilzitten, angstig, totaal geen aandacht hebben voor wat dan ook. Schoolleiders uit alle delen van Nederland signaleren los van elkaar dat kleuters steeds minder vaak 'klaar' zijn voor de basisschool. Wat is hier aan de hand?

TEKST LISETTE BLANKESTIJN

GEEN leerkracht uit groep 1 staat ervan te kijken dat de kleuters die instromen op de basisschool soms een 'ongelukje' hebben, dat aandacht een aandachtspunt is, ze moeite hebben met stilzitten en nog niet helemaal snappen hoe ze zich in de klas moeten gedragen. Dat is typisch voor lesgeven aan de allerjongste kinderen op de basisschool. Verschillen in taal- en andere ontwikkelingsniveaus zijn leerkrachten ook niet vreemd. Maar er klinken geluiden dat steeds méér leerlingen de basisschool beginnen met een achterstand. Ze vinden moeilijk hun draai in schoolse situaties, spreken de Nederlandse taal onvoldoende, kunnen niet samen spelen of zijn in andere opzichten niet schoolrijp. In een AVS-enquête geeft 80 procent van de schoolleiders aan dat leerkrachten in de kleuterklassen hierdoor extra uitdagingen ondervinden.

Maar kloppen de geluiden dat steeds meer kleuters niet klaar voor school zijn? Harde cijfers ontbreken. Maar: "Dit is wel wat ik veel hoor op scholen", zerkent Cathy van Tuijl, lector Jonge Kind Educatie bij Saxion en universitair docent aan de Universiteit Utrecht. Recente gebeurtenissen zouden ontwikkelingsachterstanden bij kinderen kunnen vergroten, vermoedt zij. Denk bijvoorbeeld aan de toeslagen-affaire, waardoor veel ouders huiverig zijn om hun kind aan te melden voor bijvoorbeeld de voor- en vroegschoolse educatie (VVE). Of de coronapandemie. Er zijn veel aanwijzingen dat die nog steeds een grote impact heeft op de ontwikkeling van jonge kinderen.

Extra zorgbehoefte

De kleuters die nu naar school gaan, zijn de corona-baby's van toen. Deze baby's zijn geboren in gezinnen die vanwege corona kampten met stress. Er waren ook weinig prikkels vanaf de allereerste start. Niet of nauwelijks kraamvisite, ouders namen hun nieuwe telg niet mee

naar feesten van familie of op bezoek bij vrienden. Er waren geen uitstapjes naar het pretpark en je ging ook niet even naar het terras. Deze kleintjes groeiden op in de kleine bubbel van hun eigen huis. Prikkelarm en niet gewend aan contacten met heel veel anderen. Ouders werkten massaal thuis, waardoor privé en werk door elkaar liepen. Niet ideaal als je met de zorg en opvoeding van zulke jonge kinderen zit. Mogelijk komen zaken als lekker voorlezen of potjes-trainingen dan in het gedrang.

"Uit kwaliteitsmetingen in de kinderopvang en VVE blijkt dat het aantal leerlingen met een extra zorgbehoefte sinds die coronaperiode fors is toegenomen", vertelt pedagoog Pauline Slot, universitair docent aan de Universiteit Utrecht. "Die zorgbehoefte is niet weg als deze kinderen de basisschoolleeftijd bereiken. We moeten niet onderschatten hoe groot de langetermijngevolgen van deze periode zijn."

Mijn hemel!

Tegelijkertijd zien onderzoekers dat kinderen vaak opgroeien in een context die in dit opzicht niet helpt. Van Tuijl: "Veel jonge kinderen zijn overprikkeld, zitten lang achter een tablet met ongepaste content, bewegen weinig, worden niet voorgelezen en missen in die vroege kindertijd allerlei andere basale ervaringen die nodig zijn om goed tot ontwikkeling te komen. Dat manifesteert zich in onrustig gedrag, onvoldoende aandacht om even ergens op te kunnen focussen. Vervolgens komen deze kleuters in drukke klaslokalen terecht met veel leerlingen en weinig rust en reinheid. Ik was onlangs op een school in Rotterdam-Zuid. Mijn hemel, dacht ik: hoe kan een leerkracht in zijn eentje, zonder onderwijsassistent, meer dan twintig leerlingen met achterstanden op meerdere gebieden, verder helpen?"

En dit is zeker niet alleen een grootstedelijk probleem. "Tijdens onderzoek op het platteland in Twente kwam ik in taalarme dorpen. Daar wordt soms amper met kinderen gesproken."

Veel jonge kinderen zijn overprikkeld"

Cathy van Tuijl
lector Jonge Kind Educatie

Erica Kamphorst, universitair docent orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen, schreef haar proefschrift over schoolrijpheid en waarschuwt om de zaklamp op het kind te richten. "Laten we niet alleen het kind probleemeigenaar maken, maar de hele context in beschouwing nemen. Dus ook de thuisomgeving, de kinderopvang, VVE en de school waar het kind naartoe gaat. Wat kunnen die doen om dat kind een soepele landing te geven in het basisonderwijs? Ik zou niet willen inzoomen op de vraag of een kind schoolrijp is, maar op hoe je elk kind op school met open armen kan ontvangen. Moet het kind schoolrijp zijn of moet er iets anders rijpen om het kind een goede start te geven?"

Een discussie over de schuldvraag bij achterstanden helpt de kinderen niet, benadrukt Slot. "Het moet gaan over: hoe kunnen we er samen voor zorgen dat leerlingen de ondersteuning krijgen die ze nodig hebben? Dit vraagt echt om partnerschap. Dat professionals en ouders goed samenwerken." Ze is ervan overtuigd dat elke ouder, leerkracht of schoolleider het beste voorheeft met het kind. "Als er bepaalde dingen in de thuisomgeving niet gebeuren waarvan professionals vinden dat die wel zouden moeten gebeuren, dan is de oorzaak daarvan meestal 'niet weten of niet kunnen'. We moeten dit echt met elkaar doen. Zorgen voor een goed aanbod in de voorschoolse periode kan helpen, maar ook een doorgaande lijn naar het basisonderwijs is van belang om kansengelijkheid te vergroten."

Band tussen kleuter en juf

Aan welke knoppen kun je als schoolleider draaien als je af wilt van die kansengelijkheid al bij de start in de kleuterklas? Belangrijk is vooral de band tussen de kleuter en zijn juf of meester. Inzetten op de interactie tussen leerlingen en leerkrachten is een van de vele manieren waarmee je een kind tot bloei kunt laten komen, legt Kamphorst uit. "Sensitiviteit en responsiviteit zijn heel belangrijk. Je moet kinderen goed

kunnen 'lezen' en daarop je manier van lesgeven kunnen afstemmen met passend aanbod. Daarnaast is een autonomie-ondersteunende leerkrachtstijl nodig. Laat elke leerling aan het begin van de dag even merken dat je hem of haar echt ziet. Vind daarnaast een balans tussen enerzijds duidelijke grenzen stellen waarbinnen een kind zich mag bewegen en anderzijds ruimte bieden om eigen keuzes te maken."

Goede overdracht

Van Tuijl benadrukt het belang van een veilige hechting aan leerkrachten. "Oók als kinderen uit een ander milieu komen, niet zo taalvaardig zijn of er gewoon niet zo leuk uitzien is die band met de leerkracht wezenlijk. In die leerlingen moeten leerkrachten juist veel energie steken. Zorg dat deze kinderen zich welkom voelen en dat zij leren gebruik te maken van jou als leerkracht, ook op sociaal vlak. Zo gaan ze met meer plezier leren. We denken altijd dat kinderen nieuwsgierig van aard zijn, maar niet elke leerling gaat vanzelf op ontdekking uit. Als zo'n leerling dan ook nog een aandachtstekort heeft en de hele dag door de klas dwaalt, dan moet de leerkracht juist nabijheid bieden. We weten uit longitudinaal onderzoek dat als de leerkracht in deze vroege fase extra inzet op deze kinderen, ze daarvan tot en met groep acht profijt hebben. Zowel sociaal-emotioneel als in hun taalontwikkeling."

"Als je iets wil bieden voor kinderen die weinig toegerust op school binnenkomen, dan heeft het geen zin om aan je standaardaanbod vast te houden. Je moet beginnen bij waar een kind staat en vandaaruit de zone van naaste ontwikkeling opzoeken. Als je veel kinderen met een achterstand hebt, kun je denken aan een kleinere startgroep waarin je deze leerlingen snel vooruit kunt helpen. Ze zitten in een sensitieve fase. Als je de periode tot zes jaar niet goed gebruikt, heb je later veel werk met minimale vooruitgang. Dus zorg dat die start goed is."

Daarnaast laat steeds meer onderzoek zien dat de stap naar de basisschool

voor veel kinderen erg groot is. Kamphorst: "Kinderen komen in een totaal andere omgeving, die heel andere verwachtingen aan ze stelt. Om die transitie soepeler te laten verlopen, moet het onderwijs beter aansluiten op waar het kind vandaan komt. Was een kind thuis of op de opvang alleen maar aan het spelen? Dan kun je beter verrijkt spel aanbieden en niet gelijk schools starten met getallen en woordjes. Gebruikmaken dus van de nieuwsgierigheid en de leefwereld van het kind."

Voorschools investeren

Helpt het als het basisonderwijs beter gaat samenwerken met VVE en de reguliere kinderopvang? "Vooral een goede overdracht is van belang", vindt Slot. "Die wordt vaak schriftelijk gedaan, maar vanuit pedagogisch oogpunt is het voor de kinderen beter

als er een gesprek plaatsvindt. Dan kan de medewerker van de kinder- of de peuteropvang de leerkracht vertellen hoe het met dit kind gaat en wat het nodig heeft. Opvang en onderwijs moeten elkaar eigenlijk wat vaker ontmoeten: hoe doen wij het? Wat doen jullie? Hoe kunnen we beter op elkaar aansluiten? Denk ook aan het organiseren van gezamenlijke activiteiten. Of eens een middagje bij elkaar gaan kijken. Het gaat over het elkaar begrijpen en elkaars taal spreken, dat geeft onderling meer erkenning. In de kinderopvang gebeuren goede dingen, ook educatief gezien. Het is belangrijk om dat te erkennen en die professionals te laten voelen dat wat jij doet, doet ertoe."

Bij de kindcentra overal in het land worden er op dit vlak al volop stappen

gezet. Kleuterjuffen, -meesters en medewerkers van de kinderopvang kennen elkaar, maar dat wil nog niet altijd zeggen dat ze optimaal samenwerken. Idealiter zijn er doorgaande lijnen met bijvoorbeeld een toenemende complexiteit in het taalaanbod en in het denken van kinderen. Een onderzoekslijn bij het landelijk Expertisecentrum Jonge Kind moet die doorgaande lijn versterken, vertelt Van Tuijl. "De VVE werkt met duidelijke doelen en een pakket waarop het onderwijs kan voortbouwen, maar dat gebeurt vaak niet. Daardoor wordt stof herhaald of vallen er juist gaten."

En de leerplicht vervroegen van vijf naar vier jaar, zoals de vorige onderwijsminister wilde onderzoeken? Kan dat helpen? Hoeveel vierjarigen nog niet naar de basisschool gaan, is onduidelijk.

In de kinderopvang gebeuren goede dingen, ook educatief gezien"

Pauline Slot

pedagoog en universitair docent

KRACHTIG KLEUTERONDERWIJS

- 1 Werk met je team aan een gemeenschappelijke visie.
- 2 Besteed meer aandacht aan de kleutergroepen, daar wordt het fundament gelegd voor het latere leren.
- 3 Investeer in kleine onderbouwgroepen, zet een extra leerkracht of onderwijsassistent in of organiseer co-teaching met bijvoorbeeld een ergotherapeut, zodat ook kinderen met achterstanden aan bod komen. Dat lukt soms niet in klassikaal verband. Gebruik de onderwijsassistent dus niet alleen voor praktische klusjes, maar ook voor activiteiten in kleine groepjes in een systematische, doelgerichte samenwerking met de leerkracht.
- 4 Zet doelgroepkinderen (tijdelijk) bij elkaar: onderwijs afgestemd op deze specifieke leerlingen met ongeveer dezelfde behoeften. Dat kan de kwaliteit van onderwijs verhogen en daarmee de ontwikkeling van deze leerlingen helpen.
- 5 Zorg ervoor dat je met je lesaanbod echt wat toevoegt aan de taal- en denkontwikkeling van leerlingen. Dus kijk niet alleen naar pedagogische veiligheid, maar prikkel deze kinderen echt om na te denken, met redeneervragen en verrijkingswoorden.
- 6 Onderzoek of je de startmomenten in groep 1 kunt terugbrengen tot enkele momenten per jaar.
- 7 Organiseer samenwerking tussen school, kinderopvang en voor- en vroegschoolse educatie.
- 8 Onderzoek in een professionele leergemeenschap wat werkt en wat niet.
- 9 Leestip: Het boek van Tony Booth, *Index voor inclusie. Werken aan leren en participeren op school*.
- 10 NRO heeft op de website veel informatie staan over spelend leren: onderwijskennis.nl/themas/spelend-leren

Er zijn vierjarigen die ingeschreven staan, maar nooit naar school gebracht worden. Andere vierjarigen komen af en toe. Een derde groep is helemaal niet aangemeld. Van Tuijl: "Ik hoorde dat in Rotterdam twintig procent van de vierjarigen niet ingeschreven staat op een school. Waarschijnlijk zijn veel van hen ook niet naar de voorschoolse educatie geweest, dus ik ben voor een vroegere leerplicht."

Inzetten op ouders

Slot betwijfelt of het helpt als kinderen eerder naar school gaan. "We kunnen beter investeren in het bereik van doelgroepkinderen in de voorschoolse periode. Daar valt meer winst te behalen. Uit ons pre-COOL-cohortonderzoek blijkt dat een groot deel van de tweejarigen hun achterstanden op het vlak van bijvoorbeeld woordenschat of bepaalde executieve functies hebben ingelopen wanneer ze vijf worden – mits ze naar een kwaliteitsvolle kinderopvang of peuteropvang gaan. We weten óók, uit ander onderzoek, dat leerlingen die in groep één starten met een achterstand, ten opzichte van de baseline, de basisschool vaak met dezelfde achterstand verlaten. Dát is de kansengelijkheid. Kennelijk gebeurt er in het onderwijs onvoldoende om ervoor te zorgen dat deze kinderen een verdere inhaalslag kunnen maken."

En die andere optie; verplichte voorschoolse educatie voor bepaalde groepen kinderen? Kamphorst waarschuwt voor te veel 'plicht'. "Onderzoek naar inclusiviteit in de buitenschoolse opvang en de VVE laat zien dat de etniciteit van ouders mede bepaalt hoe zij aankijken tegen het nut van opvang. Als het ouders aan begrip ontbreekt of als ze weerstand voelen, dan schiet je met een verplichting je doel voorbij. Dan bereik je die ouders niet." Dat is jammer. Want diezelfde ouders zijn misschien wel te enthousiasmeren voor een VVE-thuisprogramma, dat ook heel effectief kan zijn. "Die programma's maken ouders vaardiger om de thuisomgeving rijker te maken."

De zogenaamde doelgroepkinderen die vanwege hun thuisomgeving als achterstandskinderen beschouwd worden, blijven altijd in die omgeving. Dus stelt Kamphorst de retorische vraag: "Willen we dan niet juist op die omgeving en de samenwerking met ouders inzetten?" Dat begint met welkom heten, zien de onderzoekers. Van Tuijl: "Denk aan koffieochtenden, maatschappelijke en opvoedondersteuning. Uitleggen wat je verwacht: dat de kinderen ontbeten hebben en op tijd op school komen. Heel praktisch. Maak ook duidelijk wat je als school kan bieden als een ouder zoiets als een ontbijt niet kan betalen."

Daarnaast helpt het om vaders en moeders te betrekken bij schoolse activiteiten. Slot: "Je zou kunnen vragen: willen jullie wekelijks komen voorlezen? Voor minder taalvaardige ouders ligt dat misschien niet zo voor de hand, maar je kunt ze wel vragen om iets te komen vertellen over hun land van herkomst of cultuur. Of om te koken met de kinderen. Het is belangrijk om te investeren in die relatie, want hoe meer ouders het gevoel hebben dat ze op hun vingers getikt worden of dat ze het niet goed doen, hoe moeilijker het wordt om een leerkracht te benaderen als ze ergens mee zitten."

Inclusief in de kern

Tot slot is er actie op schoolniveau nodig, te beginnen bij een gemeenschappelijke visie, vindt Kamphorst. "Dat gaat over: 'Willen we inclusief zijn omdat dat een hype is, of zijn we er écht van overtuigd dat alle kinderen kansrijk naar school kunnen? En: willen we dan ook kennismaken met hun diversiteit en achtergronden? Los van alle beren op de weg, is dat wat wij allemaal in de kern voelen?' Zolang die schoolvisie niet gezamenlijk gedragen wordt, belemmert dat het goed vormgeven van inclusief onderwijs. Pas als dat allemaal op orde is, kun je als schoolleider keuzes gaan maken met je team over hoe de schoolorganisatie hierop ingericht kan worden. ■

Ik zou niet willen inzoomen op de vraag of een kind schoolrijp is"

Erica Kamphorst
universitair docent orthopedagogiek